



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία Β΄ Γυμνασίου

Θεματική ενότητα:
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα,

Ενότητα 12 Τα φαινόμενα απατούν

Τίτλος:

«Όποιος τιμωρείται, σώζεται;»

Συγγραφή: ΚΟΣΜΑΣ ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ

Εφαρμογή: ΚΟΣΜΑΣ ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ



ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2015



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Όποιος τιμωρείται, σώζεται;

Εφαρμογή σεναρίου

Κοσμάς Τουλούμης

Δημιουργία σεναρίου

Κοσμάς Τουλούμης

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Από 09-01-2015 μέχρι 28-01-2015

Σχολική μονάδα

Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Διδακτική / θεματική ενότητα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Β΄ Γυμνασίου, Ενότητα 12: Τα φαινόμενα απατούν

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

7 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

II. Εικονικός χώρος: padlet

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Οι μαθητές και ο καθηγητής εκτός από την κατοχή βασικών δεξιοτήτων χρήσης και αξιοποίησης των ΤΠΕ, πρέπει να έχουν ασχοληθεί με τις ιστοεξερευνησεις, την Πύλη του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, αλλά και με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων όπως τα ιστολόγια, το Padlet και οι ψηφιακοί εννοιολογικοί χάρτες. Θα ήταν καλό να προϋπήρχε ιστολόγιο της τάξης ή του μαθήματος, αλλιώς θα πρέπει να προβλεφθούν διδακτικές ώρες για τη δημιουργία του. Εξίσου σημαντική είναι η εξοικείωση με την συγκρότηση ομάδων και την ομαδική διδασκαλία γενικότερα. Η γνώση του διδάσκοντα για τις βασικές αρχές της Μάθησης με Σχεδιασμό ([Learning by Design](#)) είναι καθοριστική για την πιστή εφαρμογή του σεναρίου.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη

Το σενάριο στηρίζεται

Στο ομώνυμο συνταγμένο σενάριο του Κ. Τουλούμη

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές/τριες ασχολήθηκαν με ένα πανανθρώπινο και διαχρονικά ηθικό θέμα. Με αφορμή το ζήτημα της «αμαρτίας» και της «τιμωρίας» μελέτησαν το αν η υποβολή σε τιμωρία εξασφαλίζει την «ίαση» του «αμαρτωλού», αλλά και αν η καρτερία και η ανοχή απέναντι στις δυσκολίες οδηγούν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής. Το εκκλησιαστικό κείμενο του Ιωάννου Χρυσοστόμου και η επιχειρηματολογία του προσέφεραν το έναυσμα για αναζήτηση, αλλά και, τελικά, για την κατάθεση των απόψεων των ίδιων των μαθητών. Οι τελευταίοι, αφού πρώτα ασχολήθηκαν με τη μορφή και τη σημασία του συγκεκριμένου κειμενικού είδους (ρητορικός λόγος – κήρυγμα), εντόπισαν τη διαχρονική σημασία λέξεων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, διερευνώ-



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ντας σε ομάδες, την αντιθετική σύνδεση των εννοιών αμαρτία – τιμωρία, αρρώστια – φάρμακο όχι μόνο κατά την εποχή του συγγραφέα αλλά και στην αρχαία και σύγχρονη εποχή. Η εικονογράφηση του σχολικού εγχειριδίου, όπου παρατίθενται οι μυθολογικές, γνωστές τιμωρίες αρχαίων «τιμωρημένων» του Κάτω Κοσμου και το διαδίκτυο, το οποίο χρησιμοποιείται ως περιβάλλον αναζήτησης πληροφοριών, τους βοήθησαν προς αυτήν την κατεύθυνση. Ο τελικός στόχος ήταν οι μαθητές, αξιοποιώντας και το λεξιλόγιο της ενότητας, να συγκεντρώσουν στοιχεία για έναν αγώνα διαδικτυακής ή τυπικής επιχειρηματολογίας όπου, απαντώντας και στην ερώτηση του τίτλου του σεναρίου, να συζητήσουν την κυρίαρχη αντίθεση αμαρτία – τιμωρία, η οποία αναδεικνύεται στο κείμενο της ενότητας.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Το θέμα του κειμένου της Ενότητας 12, η αναγκαιότητα, δηλαδή, της τιμωρίας και ο συσχετισμός της με το φάρμακο που δίνεται σε έναν άρρωστο προκειμένου αυτός να ιαθεί, σε αντίθεση με τη φαινομενική ευτυχία που απολαμβάνει αυτός που παραμένει ατιμώρητος, καθώς παραμένει, τελικά, ανίατος, μπορεί να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών. Πολλές φορές, άλλωστε, το φάσμα της τιμωρίας επικρέμαται πάνω από τα κεφάλια των νεαρών μελών μιας κοινωνίας τόσο στο οικογενειακό, όσο και στο σχολικό περιβάλλον. Μπορεί έτσι οι μαθητές να ανακαλέσουν τα βιώματά τους και να καταθέσουν τις απόψεις τους για να προσεγγίσουν το όλο ζήτημα.

Οι ποικίλες διαστάσεις του ζητήματος βοηθούν, επίσης, σε μια ολιστική διερεύνησή του. Το κείμενο του Ιωάννου Χρυσοστόμου προσφέρει τη θεολογική εκδοχή του, αφού συνάπτει την τιμωρία και με την αμαρτία. Η εικονογράφηση, όμως, της ενότητας, με την αναφορά στα μαρτύρια των «κολασμένων» του αρχαίου Άδη, οδηγεί



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

στην ευρύτερη διερεύνηση του. Η απασχόληση αρχαίων και σύγχρονων φιλοσόφων με την τιμωρία, από τον Πλάτωνα ([Πρωταγόρας](#)) μέχρι τον Μισέλ Φουκώ (Φουκώ 1989), αλλά και η ψυχολογική, παιδαγωγική και νομική διάστασή της (Καργάκος 1985, Herbert 1998, Spradlin 2002) εξασφαλίζουν τη δυνατότητα προσέγγισης του όλου θέματος μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η στόχευση του όλου σεναρίου προς έναν αγώνα επιχειρηματολογίας στο τέλος για το αν η τιμωρία κάνει καλό στον τιμωρούμενο, ενισχύει την ήδη υπάρχουσα βιωματική διάσταση του θέματος. Οι ΤΠΕ μπορεί να αποτελέσουν όχι μόνο πηγή και περιβάλλον εργασίας των μαθητών, αλλά και δυναμικό μέσο για να καταθέσουν τις απόψεις τους και να αναστοχαστούν πάνω σε αυτές.

Παιδαγωγικά ακολουθείται η θεωρία του «Σχεδιασμού» (Design) η οποία σε συνδυασμό με τους πολυγραμματισμούς αξιοποιεί τις ΤΠΕ στην κατεύθυνση της δημιουργίας μαθητών, παραγωγών της γνώσης που λειτουργούν με βάση τις ταυτότητές τους. (Cope & Kalantzis 2000, Kalantzis & Cope 2008, Kress & van Leeuwen 2001)



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις πρότυπα, στάσεις ζωής

Οι μαθητές αναμένεται να

- Γνωρίσουν τη θεολογική σκέψη του 4^{ου} αι. μ.Χ. σε σχέση με την αμαρτία και την τιμωρία της και να τη συγκρίνουν με σημερινές ανάλογες αντιλήψεις
- Διατυπώσουν αντιλήψεις και να διαμορφώσουν στάσεις σχετικά με την έννοια του ηθικού παραπτώματος από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα
- Στοχαστούν σχετικά με τη διαχρονική χρήση της τιμωρίας ως μέσο αντιμετώπισης της ανθρώπινης παραβατικότητας
- Αντιληφτούν τις αρχές που διαμορφώνουν τον κώδικα αξιών κάθε εποχής και αν και πώς μεταβάλλεται αυτός ο κώδικας ιστορικά.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Αναμένεται οι μαθητές/τριες

- Αντιμετωπίζουν τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ως αποτέλεσμα του ευρύτερου πολιτισμικού και κοινωνικού τους πλαισίου
- Γνωρίσουν τη μορφή, τη δομή και το περιεχόμενο ενός κειμένου εκκλησιαστικής ρητορικής
- Εντοπίσουν λέξεις και φράσεις της αρχαίας ελληνικής που χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα και να τις αξιοποιήσουν στο δικό τους λόγο

Γραμματισμοί

Οι μαθητές/τριες αναμένεται



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Ασκηθούν να προσεγγίζουν αρχαία ελληνικά κείμενα και ως κειμενικά είδη σε σχέση με τον πομπό, το δέκτη και το επικοινωνιακό τους πλαίσιο
- Εξοικειωθούν με τη χρήση των ΤΠΕ ως μέσων πρακτικής γραμματισμού, αλλά και διερευνητικών περιβαλλόντων από όπου θα αντλούν υλικό για να δημιουργήσουν το δικό τους έργο
- Φέρουν σε πέρας αποστολές που θα τους ανατεθούν, συνεργαζόμενοι σε ομαδικό πλαίσιο με τους συμμαθητές τους
- Εντοπίζουν τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται σε ένα κείμενο
- Επιχειρηματολογούν σε σχέση με κάποιο θέμα αφού πρώτα εντοπίζουν, κρίνουν και αποδομούν ανάλογες πηγές έτσι ώστε να διατυπώσουν τις δικές τους απόψεις

Διδακτικές πρακτικές

Με τις διδακτικές πρακτικές του συγκεκριμένου σεναρίου, σε σχέση και με τους στόχους του, αναμένεται οι μαθητές να:

- αναπτύξουν δεξιότητες συνεργατικής μάθησης αφού εργάζονται σε ομάδες και οδηγούνται σε αποτελέσματα που προκύπτουν μέσα από αυτές
- αυτενεργήσουν μέσα σε κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια καθώς αποτελούν ενεργά μέλη ομάδων που επιτελούν συγκεκριμένο έργο
- ασκηθούν στην κριτική αξιοποίηση ψηφιακών περιβαλλόντων και πηγών, αλλά και μέσω κοινωνικής δικτύωσης

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Μετά την ανάγνωση και μια πρώτη νοηματική προσέγγιση του κειμένου της Ενότητας 12 οι μαθητές κλήθηκαν να δικαιολογήσουν τον τίτλο «Τα φαινόμενα απατούν».



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Επικεντρωθήκαμε κατόπιν στην εικονογράφηση της ενότητας. Η τιμωρία των μυθικών Σίσυφου, Τάνταλου και Ιξίονος στον Άδη χρησιμοποιήθηκε για να φέρει τους μαθητές σε κατάσταση προβληματισμού ώστε να τεθεί η ερώτηση που αποτέλεσε, τελικά, την αφετηρία του όλου σεναρίου. Η ερώτηση αυτή τέθηκε στο ιστολόγιο του μαθήματος:

«Μπορεί η τιμωρία, σήμερα, να αποτελέσει μέσο για τη βελτίωση και τον τελικό σωφρονισμό των ανθρώπων; Ξεκινώντας από τις απόψεις του Ιωάννη του Χρυσόστομου, οι οποίες κατατίθενται στο απόσπασμα του βιβλίου σας και λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο της τιμωρίας στην αρχαία ελληνική μυθολογία, αναζητήστε τις πηγές σας και οργανώστε την επιχειρηματολογία σας για να απαντήσετε στην παραπάνω ερώτηση»

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το παρόν σενάριο συνδέεται και με τους στόχους του Σχεδίου Προγράμματος Διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας που περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών του Επιστημονικού Πεδίου «Γλώσσα – Λογοτεχνία» για το Γυμνάσιο σε σχέση με την επιδίωξη οι μαθητές να *«Μπορούν να αναπτύσσουν την αναγνωστική τους ικανότητα με ταυτόχρονη καλλιέργεια της κριτικής τους σκέψης»* (βλ. Πρόγραμμα Σπουδών Αρχαίων Ελληνικών 2011, σελ. 102-103). Συνδέεται, επίσης με τους επιμέρους διδακτικούς στόχους για την Ενότητα 8 του σχολικού εγχειριδίου της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (βλ. [βιβλίο Εκπαιδευτικού](#) Β Γυμνασίου, σελ. 83) που είναι οι μαθητές:

- να έρθουν σε επαφή με ένα εκκλησιαστικό κείμενο που συνδέει με απλό τρόπο την αμαρτία με την αρρώστια και την τιμωρία με τη θεραπεία
- να παρατηρήσουν τον λιτό και εύληπτο λόγο του Χρυσόστομου και να εξετάσουν αν αυτό το κείμενο είναι πειστικό και γιατί,



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- να εντοπίσουν στοιχεία ρητορικής τεχνικής (π.χ. ερωτήσεις, αντιθετική σύνδεση) στο κείμενο και να το συγκρίνουν με ανάλογα κείμενα της κλασικής αρχαιότητας

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Από τη στιγμή που επιλέγεται ο «Σχεδιασμός» (Core & Kalantzis 2000, Kalantzis & Core 2008, Kress & van Leeuwen 2001) ως παιδαγωγικό πλαίσιο σύνταξης και εφαρμογής του σεναρίου, η προστιθέμενη αξία της χρήσης των ΤΠΕ είναι ουσιαστική, καθώς οι μαθητές παράγουν το δικό τους ψηφιακό προϊόν, το οποίο μπορεί να μοιραστούν με τους συμμαθητές τους και την ευρύτερη κοινότητα μέσω ενός ιστολογίου. Το διαδίκτυο δε χρησιμοποιείται απλά ως περιβάλλον μάθησης, αλλά ως εργαλείο ψηφιακής διερεύνησης, κριτικής χρήσης ψηφιακών πηγών και «παραγωγής» νέου ψηφιακού έργου.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (Β Γυμνασίου) - [Βιβλίο Μαθητή](#) (Εμπλουτισμένο)

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (Β Γυμνασίου) - [Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#)

Νεοελληνική Γλώσσα (Β Γυμνασίου) - [Βιβλίο Μαθητή](#) (Εμπλουτισμένο)

Νεοελληνική Γλώσσα (Β Γυμνασίου) - [Βιβλίο Μαθητή](#) (Εμπλουτισμένο)

Φιλοσοφικός Λόγος (Γ Γενικού Λυκείου - Θεωρητικής Κατεύθυνσης) - [Βιβλίο Μαθητή](#) (Εμπλουτισμένο)



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ιστοσελίδες

[Ανθολόγιο](#) Αττικής Πεζογραφίας, Πύλη Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

Δημιουργία εννοιολογικών χαρτών, <https://www.text2mindmap.com/>

Διαμοίραση υλικού <https://padlet.com/>

Διδακτική πορεία / στάδια / φάσεις

Μετά από την ερώτηση που τέθηκε στους μαθητές (βλ. αφητηρία σεναρίου) άρχισε η διερεύνησή της. Συζητήσαμε με τους μαθητές ότι στόχος μας ήταν να συνειδητοποιήσουν ότι τα αρχαία ελληνικά κείμενα έχουν περιεχόμενο το οποίο μας ενδιαφέρει και σήμερα. Τα προσεγγίζουμε όχι για να τα αναλύσουμε γραμματικά και συντακτικά, αλλά για να τα καταλάβουμε

Το σενάριο ολοκληρώθηκε σε τρεις φάσεις.

Η πρώτη φάση της διδακτικής πορείας του σεναρίου, διήρκησε δυο (2) διδακτικές ώρες. Αφού οι μαθητές αυτοοργανώθηκαν σε ομάδες μεταφερθήκαμε στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι 25 μαθητές και μαθήτριες της τάξης χωρίστηκαν σε 5 ομάδες (δυο των έξι, μία των πέντε και δυο των τεσσάρων μαθητών) και επέλεξαν τους ρόλους τους. Δημιουργήθηκαν έτσι τρεις ομάδες μυθολόγων και δυο φιλολόγων. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι ομάδες, πλην μιας ζήτησαν να ασχοληθούν με την μυθολογία και έπρεπε να υπάρξει και δεύτερη προσπάθεια χωρισμού σε ομάδες.

Στα φύλλα εργασίας ακολουθήθηκαν πιστά οι οδηγίες του συνταγμένου σεναρίου. Οι ομάδες που ασχολήθηκαν με το φύλλο εργασίας των φιλολόγων είχαν ως αποστολή να μελετήσουν το κείμενο του Ιωάννη του Χρυσοστόμου από φιλολογικής πλευράς. Αξιοποιώντας το σχολικό βιβλίο και το διαδίκτυο ετοίμασαν μια πολυτροπική παρουσίαση σε MSPowerPoint, λογισμικό που επέλεξαν οι ίδιοι καθώς ήταν αρκετά εξοικειωμένοι με αυτό. Στις παρουσιάσεις τους κλήθηκαν να συμπεριλάβουν



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

πληροφορίες για τον συγγραφέα, το είδος του κειμένου, το περιεχόμενο και την επιχειρηματολογία του. Προς την κατεύθυνση χρησιμοποίησαν και το ελεύθερο στο διαδίκτυο λογισμικό δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών Text2Mind.. Προτού προσεγγίσουν τα επιχειρήματα του κειμένου κλήθηκαν να μελετήσουν την αντίστοιχη ενότητα στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Β΄ Γυμνασίου.

Οι ομάδες των μυθολόγων μελέτησαν τις περιπτώσεις τιμωρίας των μυθολογικών προσώπων που περιλαμβάνονται στην εικονογράφηση της ενότητας. Συνέλεξαν πληροφορίες για τον Σίσυφο, τον Τάνταλο και τον Ιξίονα, αλλά και για τα πάθη τους και ετοίμασαν μια παρουσίαση σε ανάλογο λογισμικό για να μοιραστούν με τους συμμαθητές τους τα ευρήματά τους. Η λέξη «τέλος» που αποτελεί αντικείμενο μελέτης του λεξιλογικού πίνακα Β1 της ενότητας του σχολικού εγχειριδίου έπρεπε να αξιοποιηθεί ώστε να αναδειχθεί ο σκοπός των συγκεκριμένων τιμωριών που υφίστανται οι τιμωρημένοι του Άδη.

Κατά τη δεύτερη φάση, η οποία διήρκησε επίσης, 2 διδακτικές ώρες έγινε αντιμετάθεση ρόλων. Οι ομάδες των φιλολόγων μετατράπηκαν σε ομάδες μυθολόγων και το αντίθετο και ασχολήθηκαν με τα αντίστοιχα φύλλα εργασίας. Στο τέλος έπρεπε να συγκρίνουν τα τελικά αποτελέσματα μεταξύ τους και να επιλέξουν την καλύτερη παρουσίαση. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα αποτελέσματα των ομάδων σε αυτή τη φάση διέφεραν σημαντικά από τα αποτελέσματα των ομάδων στην πρώτη φάση.

Η τρίτη φάση διήρκησε ένα διδακτικό τρίωρο. Οι ομάδες κλήθηκαν να απαντήσουν στο αρχικό ερώτημα ακολουθώντας την εξής διαδικασία:

α) την πρώτη διδακτική ώρα οι μαθητές προσέγγισαν τις απόψεις του Πλάτωνα για την αρετή. Τους δόθηκε φύλλο εργασίας που παρέπεμπε στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ Λυκείου και στη μετάφρασή του στην Πύλη του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας με συγκεκριμένα ερωτήματα β) τη δεύτερη ώρα πραγματοποιήθηκε συζήτηση στην ολομέλεια όπου συζητήθηκε το θέμα της αμαρτίας και της τιμωρίας στις αρχαίες, τις εκ-



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

κλησιαστικές και τις σύγχρονες του διαστάσεις, γ) η τρίτη διδακτική ώρα αφιερώθηκε στη δημιουργία ενός ψηφιακού «τοίχου» (<https://padlet.com/>), όπου οι ομάδες κατέθεσαν τις απόψεις τους



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Φύλλο εργασίας 1: Οι φιλόλογοι

Αποστολή της ομάδας σας είναι να μελετήσετε το κείμενο του Ιωάννη του Χρυσόστομου από φιλολογικής πλευράς. Αξιοποιώντας το σχολικό βιβλίο και το διαδίκτυο θα ετοιμάσετε μια πολυτροπική παρουσίαση με ανάλογο λογισμικό όπου θα συμπεριλάβετε πληροφορίες για τον συγγραφέα, το είδος του κειμένου, το περιεχόμενο και την επιχειρηματολογία του.

Πιο συγκεκριμένα

- Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες για το βίο και το έργο του Ιωάννη του Χρυσόστομου
- Όπως επισημαίνεται και στο σχολικό σας βιβλίο ο Ιωάννης ήταν δεινός εκκλησιαστικός ρήτορας. Τα ρητορικά κείμενα είναι κείμενα επιχειρηματολογίας. Συμβουλευτείτε το βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας της τάξης σας για το πώς αξιολογούμε και διατυπώνουμε επιχειρήματα και την επιχειρηματολογία γενικά Χρησιμοποιήστε ένα λογισμικό δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών (προτείνεται το <http://text2mindmap.com>) για να καταγράψετε το θέμα του κειμένου και τα βασικά επιχειρήματα του συγγραφέα του.
- Διατυπώστε στον εννοιολογικό χάρτη τα επιχειρήματα αυτά τόσο στα αρχαία όσο και στα νέα ελληνικά
- Ετοιμάστε σε ανάλογο λογισμικό την παρουσίαση με τα ευρήματά σας.



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Φύλλο εργασίας 2: Οι μυθολόγοι

Αποστολή της ομάδας σας είναι να μελετήσετε τις περιπτώσεις τιμωρίας των μυθολογικών προσώπων που περιλαμβάνονται στην εικονογράφηση της ενότητας. Συλλέξτε πληροφορίες για τον Σίσυφο, τον Τάνταλο και τον Ιξίονα, αλλά και για τα πάθη τους. Ετοιμάστε μια παρουσίαση σε ανάλογο λογισμικό για να μοιραστείτε με τους συμμαθητές σας τα ευρήματά σας.

Πιο συγκεκριμένα:

- Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες για τη ζωή και τα πάθη στον άλλο κόσμο του Σίσυφου, του Τάνταλου και του Ιξίονα
- Δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη με ανάλογο λογισμικό (προτείνεται το <http://text2mindmap.com>) όπου με κέντρο τη λέξη «τέλος» που υπάρχει στον λεξιλογικό πίνακα στο τμήμα Β1 της ενότητας του βιβλίου σας να συνδέσετε τα πάθη των μυθολογικών αυτών προσώπων μεταξύ τους. Μπορείτε να αξιοποιήσετε και άλλες λέξεις από τον ίδιο λεξιλογικό πίνακα
- Ετοιμάστε σε ανάλογο λογισμικό την παρουσίαση με τα ευρήματά σας.



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Φύλλο Εργασίας 3: Έχει παιδευτική αξία η τιμωρία; (τρίτη φάση κοινό για όλες τις ομάδες)

Προτού συζητήσουμε το θέμα της αμαρτίας και της τιμωρίας, θα προετοιμαστείτε μελετώντας ένα αρχαίο κείμενο συγκρίνοντάς το με το κείμενο του Ιωάννη του Χρυσόστομου. Πρόκειται για ένα απόσπασμα από τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα που διδάσκεται και στη Γ' Λυκείου

- Δείτε το σχετικό κείμενο στο [Βιβλίο Μαθητή](#) του Ψηφιακού Σχολείου
- Βρείτε το σχετικό απόσπασμα στο [Ανθολόγιο](#) Αττικής Πεζογραφίας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, επιλέξτε τις σχετικές μεταφράσεις και μελετήστε τις
- Εντοπίστε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στο κείμενο του Πλάτωνα και του Ιωάννη του Χρυσόστομου ως προς α) το κειμενικό είδος, β) τον πομπό, το μήνυμα και το δέκτη και γ) το περιεχόμενο
- Έχοντας κατακτήσει την αρχαία, τη μυθολογική και την εκκλησιαστική εκδοχή για την αξία της τιμωρίας θα επιστρέψετε στην ολομέλεια για να συζητήσουμε το όλο θέμα και να απαντήσετε στο αρχικό ερώτημα του ιστολογίου και να αναρτήσετε τις απαντήσεις μας.



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο μπορεί να επεκταθεί σε ένα διαθεματικό Σχέδιο Εργασίας το οποίο θα συζητά ευρύτερα την έννοια της ποινής και του σωφρονισμού ή ακόμα και της θανατικής ποινής. Μπορεί να εμπλουτιστεί και με άλλα κείμενα της αρχαίας και εκκλησιαστικής γραμματείας, αλλά και να συνομιλήσει με σύγχρονα κείμενα κοινωνικού προβληματισμού.

Θα μπορούσε, επιπρόσθετα, να διοργανωθεί ένας αγώνας αντιλογίας κατά τον οποίο μια ομάδα θα υπερασπίζεται την σωτήρια αξία της τιμωρίας και κάποια άλλη την αντίθετη άποψη. Θα ήταν καλύτερο όσοι συμμετέχουν στις ομάδες αυτές να εκφράσουν την πραγματική τους άποψη για το θέμα.

Μια άλλη εκδοχή θα ήταν να δοθεί έμφαση στην έννοια του «τέλους» αναδεικνύοντας την αριστοτελική λογική της έννοιας, αλλά και γενικότερα τη σημασία του σκοπού και της τελεολογίας διαχρονικά

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το σενάριο εφαρμόστηκε στο Β2 του Πρότυπου Πειραματικού Γυμνασίου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας σε μαθητές που εισήχθησαν στο σχολείο με βάση τη σειρά επιτυχίας τους σε τεστ δεξιοτήτων.

Οι δυο πρώτες φάσεις του σεναρίου κύλησαν ομαλά. Αντιμετωπίστηκαν μόνο τα συνήθη προβλήματα στη λειτουργία των ομάδων (π.χ. αδυναμία συνεργασίας, μοναχικές πορείες κάποιων μαθητών), όπου ο διδάσκων παρενέβη ώστε να δοθούν ρόλοι από τις ομάδες σε δυο μαθητές. Προέκυψε, επίσης, η ανάγκη να διευκρινιστούν κάποιες οδηγίες των φύλλων εργασίας σε σχέση με το τι πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στους εννοιολογικούς χάρτες. Παρά το ότι οι περισσότεροι μαθητές δεν ήταν εξοικειωμένοι με τη λειτουργία αυτών των χαρτών, κατάλαβαν πολύ γρήγορα, πάντως το



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

πώς αυτοί λειτουργούν. Οι διευκρινίσεις που ζητούσαν, αφορούσαν περισσότερο το περιεχόμενό τους και κάποια ανασφάλεια ως προς τον εντοπισμό της επιχειρηματολογίας που έπρεπε να σημειωθεί σε αυτούς.

Η τρίτη φάση εξασφάλισε την επαφή όλων των μαθητών και με τα δυο φύλλα εργασίας. Λειτουργήσε, επίσης, ως μια πειραματική αυτο- και ετερο- αξιολογική, δυναμική διαδικασία, καθώς δεν επιδιώχθηκε η «διόρθωση» μιας εργασίας, αλλά η διαφορετική ή και όμοια προσέγγισή της. Στην προκειμένη περίπτωση οι προσεγγίσεις δε διέφεραν πολύ μεταξύ τους, γεγονός που ανέδειξε μια κοινή πρόσληψη από τους μαθητές του συγκεκριμένου θέματος. Αν το γεγονός αυτό παραπέμπει και σε μια κοινή ταυτότητα των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης του ΠΠΓ του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, δεν μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά και μόνο με βάση τη συγκεκριμένη δράση. Χρήζει, σαφώς, περαιτέρω διερεύνησης.

Στη δεύτερη ώρα αυτής της φάσης, κατά τη διάρκεια της συζήτησης, χρειάστηκε να εστιάσουμε στο κείμενο του Πλάτωνα για να γίνει καλύτερα κατανοητό από τους μαθητές το περιεχόμενό του. Με τη βοήθεια του καθηγητή, ο οποίος έστρεψε την προσοχή των μαθητών σε συγκεκριμένα σημεία του «Πρωταγόρα» αναδείχτηκε η στάση του Πλάτωνα απέναντι στην τιμωρία ως άσκηση παραδειγματισμού για την υπόλοιπη κοινωνία και δικαιοσύνης για τον τιμωρούμενο. Οι μαθητές εντόπισαν ότι η αντίληψη αυτή του Πλάτωνα προσομοιάζει περισσότερο με τις τιμωρίες των μυθολογικών προσώπων στον Κάτω Κόσμο, παρά με την πεποίθηση του Ιωάννη του Χρυσόστομου πως η τιμωρία είναι φάρμακο και ο παραβάτης ένας «άρρωστος». Οι απόψεις των συγγραφέων προσεγγίστηκαν, επίσης, βιωματικά από τους μαθητές οι οποίοι ανέσυραν τις εμπειρίες τους από δικές τους τιμωρίες οι οποίες τους επιβλήθηκαν είτε από τους γονείς τους, είτε στο σχολείο. Είναι, βέβαια, αξιοσημείωτο, πως οι περισσότεροι θεώρησαν πως οι τιμωρίες που υπέστησαν δεν τους «βελτίωσαν», ούτε τους παραδειγμάτισαν. Κάποιοι μαθητές, μάλιστα, έφεραν ως παράδειγμα αναποτελεσματικής τιμωρίας το σωφρονιστικό ρόλο των φυλακών. Στο σημείο αυτό το σενάριο, θα μπο-



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ρούσε να λάβει ενδιαφέρουσες προεκτάσεις που, όμως, επιχειρήθηκαν σε ένα πρώτο επίπεδο χωρίς ιδιαίτερη εμβάθυνση. Ο διδάσκων θα μπορούσε, ίσως, να συμβουλευθεί σε μια τέτοια περίπτωση το έργο του Φουκώ (1989) που παρατίθεται στη βιβλιογραφία.

Η επιλογή του padlet και όχι ενός ιστολογίου, όπως προβλεπόταν στο αρχικό σενάριο, όπου οι μαθητές εξέφρασαν, τελικά, τη γνώμη τους για το ρόλο και τη σημασία της τιμωρίας έγινε από τους ίδιους. Είχαν ιδιαίτερη εξοικείωση με το συγκεκριμένο λογισμικό και διασκέδασαν ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της συνεργατικής συγγραφής, αξιολογώντας εκείνη την ώρα ο ένας την εργασία του άλλου, αφού είχαν τη δυνατότητα σύγχρονης επικοινωνίας την ώρα που το κατασκεύαζαν και το διαμόρφωναν στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου.

Το σενάριο απαιτούσε την ουσιαστική συμμετοχή των μαθητών στην αξιολόγηση. Η δουλειά των μαθητών αξιολογήθηκε στο σχολικό εργαστήριο πληροφορικής, σε σχέση τόσο με τη λειτουργία της ομάδας και των μελών της, όσο και με τα αποτελέσματα των εργασιών τους μετά το πέρας τους. Λήφθηκε, επίσης, υπόψη, και το κοινό έργο των μαθητών, αλλά και η συμβολή του καθενός, στο ψηφιακό περιβάλλον του padlet, καθώς ο διδάσκων παρακολούθησε όλη τη διαδικασία.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cope, B. & Kalantzis, M. (eds) 2000. *Multiliteracies. Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge

Herbert, M. 1998 “Ζητήματα που ανησυχούν τους γονείς: Οι τιμωρίες”, *Ψυχολογικά Προβλήματα παιδικής ηλικίας β’*, Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα. 279-287



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Kalantzis, M. & B. Core 2008. *Νέα Μάθηση. Μετασχηματιστικοί Σχεδιασμοί για την Παιδαγωγική και την Αξιολόγηση*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση

<http://neamathisi.com/learning-by-design/> (τελευταία επίσκεψη 11/07/2014)

Καργάκος, Σ. 1985. *Η έννοια της ποινής: Σωφρονισμός - παραδειγματισμός - θανατική «ποινή»*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://www.sarantoskargakos.gr/content/> (τελευταία επίσκεψη 11/07/2014).

Kress, G, & Van Leeuwen, T, 2001 *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London. Arnold.

Spradlin, J. E. 2002. "Punishment: A primary process?" *Journal of Applied Behavior Analysis*, 12, 285-303.

Φουκώ, Μ. 1989. *Επιτήρηση και Τιμωρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.